

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Radošovice (Bez. Strakonice), Indikationsskizze der Mappe des Stablen Katasters, 1837. Der Bauernhof Nr. Konskr. 9 mit Pfeil bezeichnet (Nationalarchiv Prag, IS, Pra 551).

Abb. 2: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, geometrischer Plan. 1930 (Katasteramt, Südböhmen, zit. W. s. Anm. 29).

Abb. 3: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Zustand 1973 (Archiv des Nationalinstituts für Denkmalpflege České Budějovice, 1973).

Abb. 4: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Zustand kurz vor der Dachstuhldestruktion (Foto J. Havlice, 2008).

Abb. 5: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Haus – unter Verblendung der Außenwände der Stube befindet sich die Zimmerung, die deutliche Neigung der Seitenwand nach innen möge den Übergang der Blockbauwand in die Wölbung andeuten (Foto Č. Luhan, 2009).

Abb. 6: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Haus – Zustand nach der Dachstuhldestruktion (Foto J. Škořepová, 2011).

Abb. 7: Radošovice, Bauernhof Nr. 9 – westliche Speicherwand, Zustand kurz nach der Dachstuhldestruktion (Foto Č. Luhan, 2009).

Abb. 8: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Zustand nach Destruktion des Südgiebels und der nachfolgenden Teilreparatur des Umfassungsmauerwerks (falls nicht anders angeführt, alle Fotos D. Šnejd, 2015).

Abb. 9: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – mit der roten Linie ersichtlich gemachter Umriss der ursprünglichen Fensternische in der östlichen Erdgeschosswand des nördlichen Hausteils (Foto und Einzeichnung D. Šnejd, 2015).

Abb. 10: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – mit der roten Linie ersichtlich gemachter Umriss der ursprünglichen Fensternische (der obere Teil über der neuzeitigen Decke mit Eisenträgern) in der Ostwand des Erdgeschosses vom nördlichen Gebäudeteil; über dem Sturz aus Bohlen die Balkenköpfe der ursprünglichen Decke sichtbar (Foto und Einzeichnung D. Šnejd, 2015).

Abb. 11: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Nordteil, Erdgeschoss, Blick in die Fensternische in der Ostwand, den verschiedenen Verputztypen und der vertikalen Fuge gemäß ist die nachträgliche Ausmauerung der Nische gut deutlich; im Sturz an der Seite gebohrene Gitteröffnung.

Abb. 12: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Südwand des Nordteils, mit roter Linie ersichtlich gemacht: rechts unten der ursprüngliche Eingang des Kammer- (Süd-)Teils; links über ihm zwei nachträglich durchgebrochene Öffnungen in beide Obergeschosse und die Lokalisierung und Linie der Decke des Speichernordteils (Foto und Einzeichnung D. Šnejd, 2015).

Abb. 13: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kornspeichernordteil mit dem Kellereingang.

Abb. 14: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – innere Haupteingangsnische.

Abb. 15: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – erhaltener Nordgiebel, Innenseite mit deutlichem Dachstuhlabdruk sowie Durchgängen für die den Dachstuhl mit Giebel verbindenden Pfetten.

Abb. 16: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Nordteil, Westwand mit der nachträglich verkleinerten Nische.

Abb. 17: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Eingangstür, wiederverwendetes Schloss.

Abb. 18: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kammerblock, nachträglich durchgebrochene Tür ins Obergeschoss, Ausfüllung.

Abb. 19: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kammerblock, Ostwand.

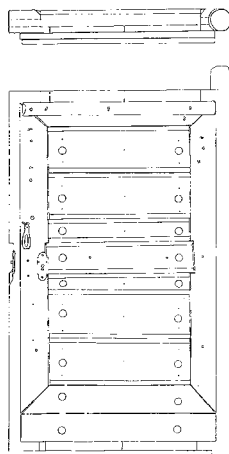
Abb. 20: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kammerblock, Süd- wand.

Abb. 21: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kammerblock, West- wand.

Abb. 22: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Kammerblock, Nord- wand.

Abb. 23: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – Nische des ursprünglichen Kammerteileingangs mit dem Riegelbalkenloch.

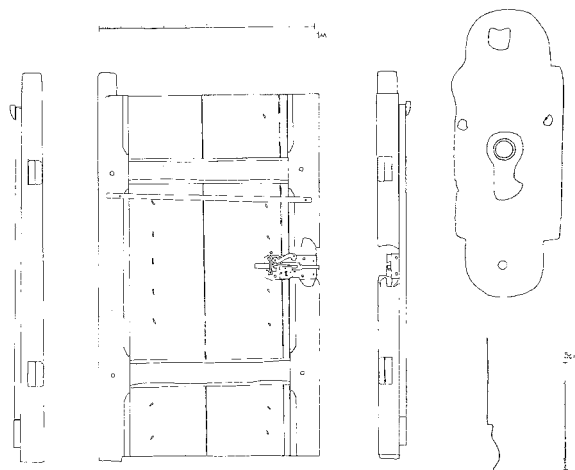
Abb. 24: Radošovice, Bauernhof Nr. 9, Kornspeicher – bauhistorische Auswertung der Konstruktionen (nach der Bauaufnahme des Ateliers JIRSA-ARCHITEKTI Ergänzung der Einzeichnung und Auswertung D. Šnejd, 2015).

DVEŘE ROUBENÝCH SÝPEK NA PŘÍKLADECH DATOVANÝCH STAVEB PŘÍSPĚVEK K PROBLEMATICE POZNÁNÍ DOBOVÝCH VÝPLNÍ DVEŘNÍCH OTVORŮ V LIDOVÉ ARCHITEKTUŘE NA PLZEŇSKU, DOMAŽLICKU A KLATOVSKU

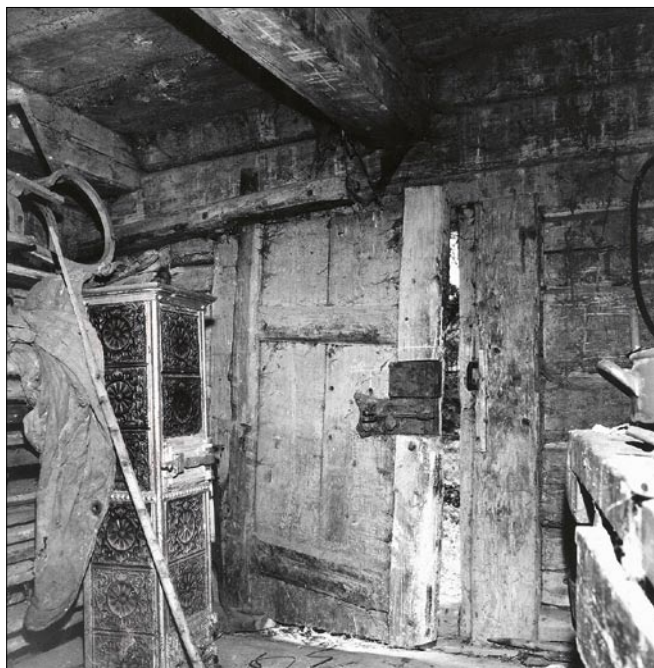
KAREL FOUĐ – STANISLAV PLEŠMÍD

Roubené sýpky mají v historickém stavebním fondu západních Čech nezastupitelnou úlohu. Vedle domů, stodol, komor a dalších staveb budovaných obvykle z hraněných klád to jsou právě roubené sýpky, které často reprezentují lidový stavební fond regionu, dodávají mu punc originality a autentičnosti. Poukazují na jeho rozmanitost, mnohdy i obdivuhodné stáří. Nacházely se ve standardní výbavě selských dvorů nejméně od 17. století, jak to dokládají některé dosud zjištěné příklady.¹⁾ V prostředí Plzeňského kraje nalézáme hned několik druhů těchto pozoruhodných staveb, s kořeny velmi často sahajícími do období, kdy císařská kancelář přistoupila k vyhlášení prvních požárních patentů, jejichž úkolem bylo chránit životy obyvatel a existenční prostředky nutné k přežití. V oblasti jižního Plzeňska, Klatovska a Domažlicka nalézáme roubené, obvykle jednokomorové sýpky sestavené z tesaných klád, završené jak valenou klenbou, tak roubeným klenutím, průřezem odpovídajícím tvaru střechy.²⁾ V obou případech stavbu a její cenný obsah chránil z vnější strany nejen protipožární a tepelně-izolační hliněný lepenec, ale také krov a střecha. Ten byl obvykle velmi subtilní, neboť ve valné většině nesl lehkou krytinu – slaměný došek. Na mnoha stavbách přežíval ještě ve 30. letech 20. století, než byl zaměněn za nespálý materiál, jako je vlák-

Übersetzung J. Noll

Obr. 1: Jíno (okres Klatovy) – sýpka u čp. 19, výkresová dokumentace točnicových dveří (zaměření a kresba S. Plešmíd, květen 2015).

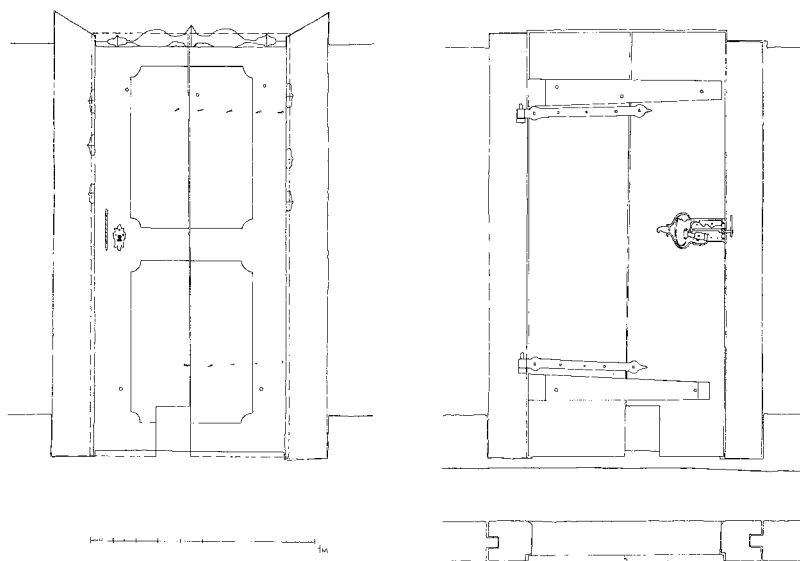
Obr. 2: Skašov (okres Plzeň-jih) – sýpka u čp. 29, pohled na rubovou stranu dveří (převzato z: J. Škabrada, Inventarizace staveb lidové architektury, Okres Plzeň-jih. Složka Skašov 29. SÚRPMO Praha 1980, nepublikovaný strojopis uložen v plánovém archivu NPÚ ÚOP v Plzni).

Obr. 3: Třebýčinka (okres Klatovy) – sýpka u čp. 12, pohled na rubovou stranu točnicových dveří, vpravo na roubené stěně je patrná situace se třemi dřevěnými závory, ze kterých se dochovala jen spodní (foto S. Plešmíd, červenec 2016).

nocementová šablona apod. Již od konce 19. století byl došek také nahrazován keramickou střešní taškovou krytinou, což se u mnoha staveb později paradoxně negativně promítlo do technického stavu roubených konstrukcí. Valenou klenbu nebo roubené klenutí tvarově odpovídající sedlové střeše nahrazoval u zděných sýpek dvojitý krov.³⁾ Vedle roubených, popř. zděných sýpek chráněných hliněným lepenčem se ve zkoumané oblasti setkáváme také s roubenými sýpkami vybavenými jednoduchým krovem, u kterých nebyla zaznamenána existence hliněných omítek.⁴⁾

Většina dosud poznáných staveb, u kterých bylo možné určit dobu výstavby jak na základě dendrochronologického datování, tak případným nálezem vročení, pochází z období druhé poloviny 18. století až první poloviny následujícího věku. Existují pochopitelně i příklady podstatně starších budov, konec 17. století nevyjímaje. Výstavba dřevěných sýpek v prostředí venkova na Plzeňsku byla aktuální ještě v 60. letech 19. století, v poslední třetině téhož věku ale je již zcela zřejmý odklon od tohoto trendu. Funkci sýpek přebírají sýpková polopatra vznikající nad obytnými domy i chlévy apod., původní stavby ale přežívají nadále. Se zcela zásadní změnou ve způsobu hospodaření, za jakou lze kolektivizaci zemědělství v 50. letech 20. století považovat, došlo také postupem let k pozvolné likvidaci nevyužívaných, mnohdy i dožívajících objektů.

Obr. 4: Úboč (okres Domažlice) – sýpka u čp. 16, výkresová dokumentace svlakových dveří (zaměření a kresba S. Plešmíd, červenec 2016)

Zcela nepochybně tím byl ochuzen památkový fond regionu, třebaže mnohé z těchto staveb byly již od počátku 60. let 20. století památkově chráněné. Ani to však v řadě případů nezabránilo jejich likvidaci, mnohdy bohužel bez předchozího poznání stáří objektu, jeho vypovídací hodnoty a, kromě jiného, také bez dokumentace dveří včetně jejich výzdoby, typu kování, způsobu zavěšení a techniky uzavírání.

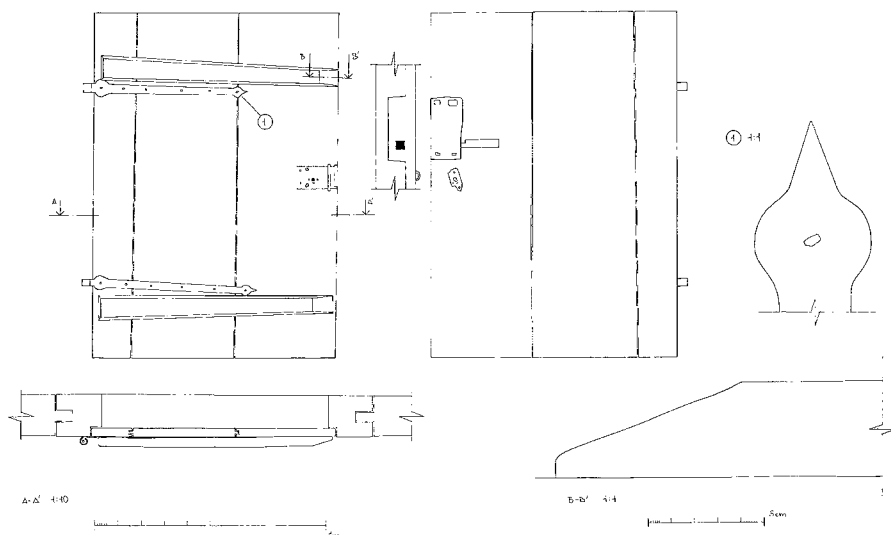
Stavby a jejich cenný obsah chránily před klimatickými vlivy, požáry, škůdci a nežádoucími osobami nejen hliněné omazávky, dvojité krovy apod., ale také dveře se zámky, popř. závory nebo zástrčky. Dveře dochovaných, případně v terénu v minulosti identifikovaných roubených sýpek jsou dřevěné, svlakové, dvouvrstvé, s vnitřní

Obr. 5: Bušovice (okres Rokycany) – sýpka u čp. 20, příklad dřevěné ozubené závory (foto S. Plešmíd, září 2016).

Obr. 7: Všepadly (okres Domažlice) – sýpka u čp. 39 (foto J. Gryc, 1998, fotoarchiv NPÚ ÚOP v Plzni).

Obr. 6: Bezpravovice (okres Klatovy) – sýpka u čp. 5, výkresová dokumentace svlakových dveří s dřevěným zámkem (zaměření a kresba S. Plešmíd, červenec 2012).

stranou sesazenou ze širších svislých prken buď na sraz či na pero a drážku. Ty obvykle tvořily spodní vrstvu pro lícovou stranu bedněnou hraněnými, variantně kladenými prkny, přichycenými k podkladu dřevěnými kolíčky, a často i rastrem kovaných hřebů s oblými hlavami (výjimečně zdobenými). Viditelné hrany těchto prvků bývají zpravidla opatřeny jemnou profilací. Členění vnější strany dveří, vycházející z formy ovlivněné jak ve své době frekventovanými stavebními slohy, tak umem zpracovatele nebo představou objednavatele, se vyskytuje v četných obměnách. Charakteristické tvarosloví lícových stran dveří, zastoupené především klasovitě kladenými hraněnými prkny, jednořadými až čtyřřadými, bylo v lidovém prostředí užívané nejméně od konce 17. století a přežívalo ještě v období po polovině 19. století. U některých sýpek jsou dřevěné dveře (často až druhotně) pobité plechem.

Do skupiny roubených sýpek, jejichž stáří pomohlo odhalit v první řadě dendrochronologické datování, patří např. drobný objekt, přežívající ještě v nedávné době ve dvoře čp. 19 v obci **Jíno** (okres Klatovy). Dveře objektu jsou točnicové, s lícovou stranou pobitou hraněnými, vodorovně kladenými prkny. Jedná se o mohutnou archaickou dvevní konstrukci

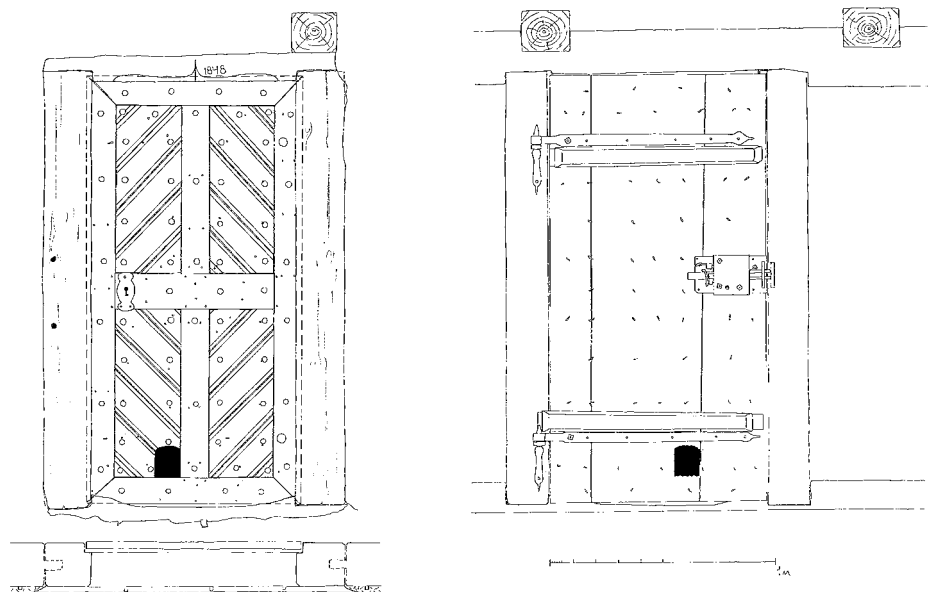
středověkého typu, předcházející modernějším svlakovým konstrukcím. Na dveřích jsou patrné dvě fáze zavíracího mechanismu. Původní dřevěný zámek se dochoval pouze ve fragmentu. Na roubené stěně stavby byly nalezeny stopy po otvoru pro hákový klíč, který ovládal vnitřní dřevěnou ozubenou závoru. Ta byla provlečena dřevěnými oky přichycenými k roubené stěně pomocí dřevěných kolíků a představovala jediný dochovaný fragment nejstaršího uzavíracího mechanismu. Prvek pro uchycení horního konce točnice se nedochoval, resp. během prozatím poslední prohlídky stavby již nebyl nalezen (dříve ležel vylomený v objektu). Tento pr-

vek byl tvořen trámem s kruhovým otvorem přichyceným dřevěnými kolíky k nadpražnímu trámu v roubené stěně. Dveře v pozdějším období vybavil majitel nekrytým kovovým zámkem, který lze klást vznikem do období druhé poloviny 18. století. Objekt zvolna zaniká (propadlá roubená klenba, dřevo je napadené rozsáhlou hnilobou), popisované dveře jsou dnes součástí sbírkového fondu Expozice lidové architektury v Chanovicích na Horažďovicích. Stavba byla dendrochronologicky datována do závěru 17. století. Trámy užitě v roubených stěnách pocházejí z jedlí a smrků pokácených v období let 1694–1695, stropnice jsou z borového dřeva pokáceného v letech 1691–1692.⁵⁾ Vstupní dveře a pozůstatek dřevěného uzavíracího mechanismu pochází s největší pravděpodobností z doby výstavby objektu. Dveře s archaickou točnicovou konstrukcí byly v terénu identifikovány také v unikátní třípodlažní roubené sýpce s roubenou klenbou, stojící u domu čp. 29 v obci **Skašov** (okres Plzeň-jih). Jen orientačně lze stavbu datovat do období na přelomu 17. a 18. století.⁶⁾ Pozornost poutá také systém uzavírání točnicových dveří značně archaické roubené sýpky v čp. 12 v obci **Třebýcinka** (okres Klatovy), kde jsou patrné tři vnitřní dřevěné ozubené závory ovládané

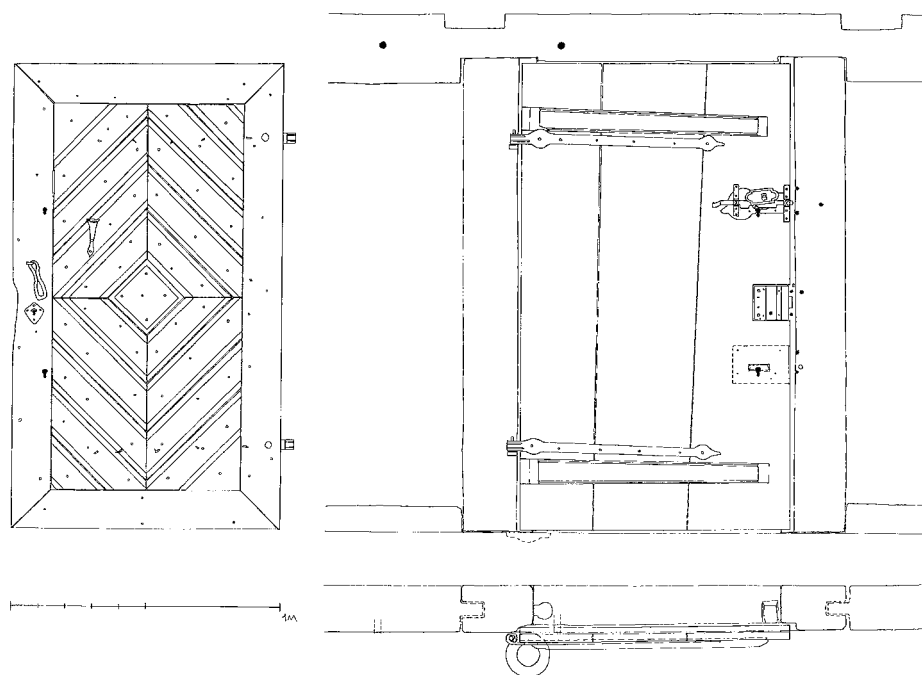
původně zvenku otvory v roubené stěně. U dveří se dochovaly i dřevěné prvky pro uchycení horního a spodního konce točnice. Na dveřním křídle je osazen mladší krabicový zámek. Lze se domnívat, že tento pozoruhodný objekt vznikl již na samém závěru 17. století, vyloučit však nelze ani o něco starší původ. Dveře je s vysokou pravděpodobností možné považovat za původní součást stavby.⁷⁾ V **Radkovicích**

u Měčina (okres Klatovy) se ve dvoře čp. 9 dochovala roubená sýpka, vybavená mimořádně zajímavými točnicovými dveřmi, probíjenými zdobenými dřevěnými kolíky. Stáří objektu i dveří s nadpražím stylizovaným do podoby sedlového portálku může být značné, hypoteticky můžeme očekávat i 16. stol., druhou polovinu 17. století nelze vyloučit. Ostěním se sedly a prostými točnicovými dveřmi je vybaven také nenápadný sroubek u domu čp. 3 v **Nedaničkách** (okres Klatovy). V 90. letech 20. století byl dokumentován roubený špýchar v obci **Zderaz** (okres Klatovy) ve dvoře čp. 4, kde je nadpraží vstupu členěné kolmými záseky a obloučkovým vybráním. Dveře zderazské sýpky jsou jednokřídlé, dvouvrstvé, s lícovou stranou tvořenou šikmo kladenými prvky, přichycenými k podkladu kovanými hřeby. Obdobně je zdobeno také nadpraží vstupu do roubené sýpky s klenbou, stojící ve dvoře čp. 16 v obci **Úboč** (okres Domažlice). Dveře jsou svlakové, jednoduššího, avšak poctivého provedení. Fošny tvořící konstrukci dveří jsou spojené na pero a drážku. Vnější strana je zdobena pouze

rytým rámem s čtvrtkruhově vykrojenými rohy. Zámek osazený na vnitřní straně je kovový, nekrytý, závěsy jsou kované, pásové. Kolmými záseky a obloučkovým vybráním jsou kromě nadpraží u úbočské sýpky zdobeny také stojky. Prozatím jen orientačně se lze domnívat, že objekt včetně dveří vznikl již v období druhé poloviny 18. století. Jednoduchými svlakovými dveřmi je opatřena také roubená sýpka ve dvoře čp. 5 v obci **Bezpravovice** (okres Klatovy). Dveře mají vnější kované pásové závěsy, fošny jsou spojené na pero a drážku. O co jsou dveře bezpravovické sýpky svým strohým pojednáním prostší, o to jsou cennější díky dochovanému dřevěnému zámku, který patří k posledním svého druhu ve zkoumaném regionu. Záseky

Obr. 8: Borovy (okres Plzeň-jih) – sýpka u čp. 35, výkresová dokumentace svlakových dveří (zaměření a kresba S. Plešmíd, červen 2016).

Obr. 9: Neuměř (okres Plzeň-jih) – sýpka u čp. 2, výkresová dokumentace svlakových dveří (zaměření a kresba S. Plešmíd, červenec 2016).

s obloučkovým vybráním jsou zdobena nadpraží roubené dvoukomorové sýpky ve dvoře čp. 39 v obci **Všepadly** (okres Domažlice). Pravý vstup při pohledu ze dvora je uzavřen prostými svlakovými dveřmi, na vnější straně zdobenými rytými linkami, utvářejícími dvě obdélná pole s obloukovitě vyklenutými rohy. Dveře vlevo jsou dvouvrstvé, s lícovou stranou členěnou do dvou polí, vyplněných klasovitě kladenými prvky. Objekt vznikl nejpozději na přelomu 18. a 19. století, neboť stabilní katastr všepadlský dvůr čp. 39 zaznamenal k roku 1837 již dotvořený.⁸⁾ Obdobným způsobem jako levé dveře všepadlské sýpky jsou řešeny dveře dvoukomorové roubené sýpky v usedlosti čp. 35 v obci **Borovy** (okres Plzeň-jih). Jde o podlouhlý přízemní částečně

Obr. 10: Ohučov u Staňkova (okres Domažlice) – dveře roubené sýpkou, transferované po roce 2010 z močeradské usedlosti čp. 21. Dřevo užitě ve stavbě bylo kácené v letech 1781–1789 (foto K. Foud, 2015).

Obr. 11: Chanovice (okres Klatovy), Expozice lidové architektury – dveře roubené kůlny se stodůlkou, původně z Měčina čp. 9. Dřevo užitě na zárubní pochází z roku 1560, ostatní dřevo pro stavbu bylo kácené v letech 1613–1618 (foto K. Foud, 2016).

podsklepený objekt sroubený z hraněných klád omazaných obílenou lepenicí a s roubeným klenutím, průřezem odpovídajícím tvaru střechy. Dvouprostorová sýpka je vybavena shodně řešenými svlakovými dveřmi s kovanými pásovými závěsy, kovovým částečně krytým zámekem a s lícovou stranou členěnou do čtyř polí vyplněných klasovitě kladenými prkny. Dveře nenesou stopy dodatečných úprav (kromě otvoru pro kočku). Identifikován nebyl ani starší způsob uzavírání. Prozatím jen hypoteticky je lze spojit s datací do roku 1848, která je vytesána v ozdobně profilovaných nadpražích vstupních otvorů.⁹⁾ V nedávné době byla zkoumána roubená sýpka ve dvoře čp. 2 v obci **Neuměř** (okres Domažlice).¹⁰⁾ Je celoroubená, jednoprostorová, vybavená nižším polopatrem, vykonzolovaným a mírně předsazeným na nádvorní straně. V duchu zažitých stavitelských tradic objekt z vnější strany kryl hliněný lepenec, který byl přetažen i přes celou podstřešní část typově odpovídající tvaru sedla. Stavbu osazenou na zvýšený zaklenutý suterén vyzděný z kamene dosud chrání krov s keramickou taškou. Při vstupu do objektu se dochovaly standardně pojeďnané svlakové dveře, pozoruhodné tím, že tři fošny tvořící jejich konstrukci jsou z dubového dřeva. Na dveřním křídle jsou

patrné tři fáze uzavírání. Lícová strana dveří je vybavena klasovitě skládaným prkenným pokryvem.¹¹⁾ Je možné se domnívat, že stávajícím dveřím snad mohly předcházet dveře točnicové, jak na to poukazují stopy po předpokládané točnici. V podlaze u levé stojky ostění je mělká kruhová vpadlina a na nadpražním trámu roubení lze sledovat dva zaříznuté kolíky, které by mohly odpovídat hornímu kotvicímu prvku točnice, tedy prvku typického pro točnicové dveře. V prahovém trámu je také možné spatřit kruhový a obdélný zádlab a na pravé stojce ostění celou řadu stop po kovových očkách souvisejících s uzavíracími mechanismy. Objekt byl dendrochronologickou metodou datován do období 1753–1755.¹²⁾ Z období 2. poloviny 18. století pochází také svlakové dveře roubené sýpkou, původně stojící v areálu usedlosti čp. 21 v obci **Močeradý** (okres Domažlice), odkud byla transferována do Ohučova u **Staňkova** (okres Domažlice).¹³⁾ V menší ze dvou močeradských sýpek, t. č. stojící na okraji někdejšího ohučovského zemědělského areálu, se dochovaly dveře, na lícové straně vybavené šikmo kladenými hraněnými prkny. Objekt byl podle dendrochronologického datování vystaven ze dřeva káceného v období let 1781–1783 a 1788–1789.¹⁴⁾

Dveře roubených sýpek jsou často jediným výraznějším dokladem výtvarného projevu u jinak ryze účelově řešených budov. Provedením vnějšího pláště ze šikmo nebo klasovitě kladených prken navazují takové dveře na slohové truhlářské prvky užívané nejen ve vesnickém, ale také městském nebo vrchnostenském prostředí. Pozoruhodná je také geneze způsobu zavěšení a konstrukce křídel, od točnicových až po svlakové s vnějšími kovanými pásovými závěsy, a také způsob uzavírání pomocí vnitřních dřevěných ozubených závor, dřevěných zámků nebo zámků železných, otevřených, případně vybavených skříní. Mnohdy se dochovaly i kované petlice výjimečně kovářsky zdobené. Určení stáří dveří, potažmo celých staveb je mnohdy značně problematické. Dveře bývají většinou jedinou „slohovou“ součástí těchto tradičních hospodářských staveb, a mohou tak sloužit k jejich orientačnímu datování. Svoji významnou úlohu v procesu poznání sehrává dendrochronologická metoda, která se ale zcela právem, také díky možnostem odběru datovatelných vzorků, soustřeďuje na velké konstrukční prvky, přičemž dveře zůstávají v tomto procesu poněkud stranou. Výsledkem tak sice často je přesné určení doby kácení dřeva pro stavbu, dochovaná výplň stavebního otvoru ale může být mladšího, v menší míře i staršího původu. U takto datovaných staveb je velmi důležité sledovat stopy po případných starších prvcích a drobné nálezkové situace v okolí vstupního otvoru i na dveřích samotných, které mohou potvrdit či zpochybnit, zda je výplň původní součástí stavby. Nic to ale nemění na faktu, že roubené sýpky jsou spolu s dveřmi pěkným příkladem schopnosti předešlých generací promítnout výtvarný cit a řemeslné dovednosti i tam, kde zcela zákonitě převládá účelovost nad estetickým projevem.

*Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: **Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.***

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

- Foud, K. 2015: Roubené sýpky z Močerad. Historický lidový stavební fond na Domažlicku ve světle nových poznatků, Průzkumy památek XXII. č. 2, s. 163–173.
- Foud, K. – Karel, T. 2004: Vesnické památkové rezervace a zóny, krajinné památkové zóny v Plzeňském kraji. Plzeň 2004.
- Foud, K. – Plešmíd, S. 2013: Dveře jako slohový prvek roubených sýpek na Plzeňsku, Domažlicku, Klatovsku a Chebsku. Příspěvek k poznání historického stavebního fondu českého západu, in: Sborník muzea Karlovarského kraje 21, Cheb, s. 231–240.
- Foud, K. – Weberová, H. 1998: Lidová architektura okresu Domažlice. Lidová stavební kultura českého západu. Domažlice.
- Schubert, A. 2014: Průzkum, dokumentace a inventarizace výplní okeních a dveřních otvorů. Odborné a metodické publikace, svazek 48. Praha: NPÚ.
- Škabrada, J. 1980: Inventarizace staveb lidové architektury. Okres Plzeň-jih. Složka Skašov 29. Nepublikovaný strojopis, SÚRPMO Praha (uloženo v plánovém archivu NPÚ ÚOP v Plzni).
- Škabrada, J. 1999: Lidové stavby. Architektura českého venkova. Praha.
- Škabrada, J. 2003: Konstrukce historických staveb. Praha.
- Voděra, S. – Škabrada, J. 1986: Jihočeská lidová architektura. České Budějovice.

POZNÁMKY

- 1) Z konce 17. století pochází např. roubená sýpka s klenbou, stojící v minulosti ve Stropčicích v čp. 1 (okres Klatovy). Dnes je v Bušovicích (okres Rokycany) v malé chalupnické usedlosti čp. 20. Dendrochronologie klade její výstavbu do roku 1683. Objekt je při vstupu vybavený svlakovými dveřmi s lícovou stranou bedněnou klasovitě kladenými prkny. Dochovaly se také dvě ozubené závory z tvrdého dřeva a část hákového klíče. V minulosti byly uzavírané pomocí dvou ozubených závor ovládaných zvenku otvorem v roubení. Dvevní křídlo je zavěšeno na vnějších kovaných závěsech. Dveře sýpky byly v minulosti podle vyjádření vlastníka opatřené nekrytým železným zámkem. Prozatím jen pouze teoreticky se lze domnívat, že dveře mohou být mladšího původu než samotná stavba. Staršího původu než vzpomínutá sýpka z Stropčic je roubená kolna z Měčina (okres Klatovy). Tady stávala ve dvoře čp. 9 až do roku 1994, kdy byla rozebrána a jako vůbec první stavba vyzdvížena v areálu nově vznikající Expozice lidové architektury v Chanovicích (okres Klatovy). Je to přízemní budova obdélného půdorysu, krytá sedlovou střechou. Při vstupu do komory jsou osazené jednoduše pojedené svlakové dveře, vybavené nadpražím ve tvaru sedlového portálku. Dřevo užitě ve stavbě bylo kácené v období let 1613–1618, zárubně byly tesané ze dřeva téženého již v roce 1560. V prostředí venkova na území Plzeňského kraje tak jde o druhou nejstarší lidovou stavbu, u které dobu vzniku určila dendrodatace. Staršího původu (1556) je patrně jen roubené stavení usedlosti čp. 2 v obci Lučice u Chudenic (okres Klatovy).
- 2) S. Voděra – J. Škabrada, Jihočeská lidová architektura. České Budějovice 1986.
- 3) Vnitřní krov byl z vnější strany obvykle bedněn prkny krytými vrstvou hliněného lepence, sloužící zároveň v ploše svislých stěn jako fasádní omítka. Z lícové strany byla podstřešní část stavby opatřena vnějším krovem, tvořeným vesměs jen hřebenovou vaznicí, krokvicemi a latěmi. Také v tomto případě převládá jako krytina slaměný došek, v mladším období (od konce 19. století) nahrazovaný nespálnou krytinou, např. keramickou taškou, a přibližně od 1. čtvrtiny 20. století eternitovou šablonou, většinou čtvercového formátu.
- 4) Příkladem mohou být roubené patrové sýpky s pavláčkou, které se dodnes vyskytují v oblastech severně od Plzně, na území jen zhruba vymezeném Radějovem u Manětína na severozápadě a Dobříčím na jihovýchodě. Z lokalit, kde se tento specifický druh staveb dochoval asi v největším počtu, je třeba zmínit např. Jarov (okres Plzeň-sever). Patrové roubené sýpky lze v této obci nalézt v usedlosti čp. 1, 2, 3, 12, 15, 19, 21 a 22 (K. Foud – T. Karel, Vesnické památkové rezervace a zóny, krajinné památkové zóny v Plzeňském kraji. Plzeň 2004, s. 90–92).
- 5) Dendrochronologické datování dřeva užitého v roubené sýpce z usedlosti čp. 19 v obci Jíno (okres Klatovy) vyhotovila fa. DendroLab, Ing. Tomáš Kyncl. T. Kyncl, Výzkumná zpráva č. 033-13. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků roubené sýpky v areálu domu čp. 19 v Jíně (okr. Klatovy). Firma DendroLab Brno, duben 2013.
- 6) Na území Plzeňského kraje jde o ojedinělý případ existence věžové vícepodlažní roubené sýpky. S obdobnými typy staveb se v regionu západních Čech setkáváme poněkud na Chebsku, např. v areálu hradu Ostroh (Seeberg) u Františkových Lázní. Sem byla tato sýpka transferována ze dvora čp. 19 v obci Kopanina (okres Cheb). Je datována do roku 1717, a pokud jde o vročení autentické, pak patří mezi nejstarší doklady roubené architektury na území celého českého západu. V Kopanině se dochovala ještě jedna obdobná stavba, a sice na okraji obce. Původně stávala v kopaninském dvoře čp. 16.
- 7) Objekt bude v dohledné době transferován do Chanovic, aby se stal plnohodnotnou součástí zdejší Expozice lidové architektury při Vlastivědném muzeu Dr. Hostaše v Klatovech. Světlo do přesného určení stáří roubené konstrukce sýpky jistě přinese plánovaná dendrodatace.
- 8) K. Foud – H. Weberová, Lidová architektura okresu Domažlice. Lidová stavební kultura českého západu. Domažlice 1998; mapa stabilního katastru – [online] Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz/Vsepady> – původně Schepadl (Ssepadla). Je zajímavé, že stabilní katastr zachytil stavení usedlosti rozdělené na čtyři díly, každý vybavený svým pozemkovým číslem. Do dvou částí byla rozdělena jak spalná sýpka, tak roubená (resp. spalná) stodola, ležící v severovýchodní části dvora. Objekt sýpek dosud existuje, nachází se ale ve velmi špatném technickém stavu.
- 9) V roubené sýpce usedlosti čp. 1 v Úlíkově (okres Domažlice) nebo v sousední usedlosti čp. 2, kde oproti předešlé stavbě s dveřmi vsazenými do trámkové zárubně s vodorovným nadpražím tvoří

překlad trám stěny s obloukovitě vyříznutým otvorem, se dochovaly dveře s lícovou stranou zhotovenou z prken, obdobně jako tomu je v Borovech (okres Plzeň-jih) v čp. 35. Obě úlíkovské sýpky zaznamenali již stabilní katastr z roku 1839, starší původ (přínejmenším přelom 18. a 19. století) ale nelze vyloučit. Jinou zdobenou variantou úpravy lícové strany dveří roubených sýpek je krytí z prken kladených do čtverců na koso. Příkladem za všechny může být sýpka usedlosti čp. 7 v obci Chocomyšl (okres Domažlice), kde poutá zaslouženou pozornost také úprava vodorovného nadpraží trámkové zárubně. Hrana překladu je na několika místech obloukovitě seříznuta. Obdobně je zdoben také překlad vstupu do sýpky čp. 1 v již zmíněném Úlíkově (K. Foud – S. Plešmíd, Dveře jako slohový prvek roubených sýpek na Plzeňsku, Domažlicku, Klatovsku a Chebsku. Příspěvek k poznání historického stavebního fondu českého západu, in: Sborník muzea Karlovarského kraje 21, Cheb 2013, s. 231–240).

- 10) K. Foud, Roubené sýpky z Močerad. Historický lidový stavební fond na Domažlicku ve světle nových poznatků, Průzkumy památek XXII, č. 2, 2015, s. 163–173, zde s. 171 a 173.
- 11) Pěkné svlakové dveře s koványmi pásovými závěsy a klasovitě skládaným pokryvem nalézáme v roubené sýpce u domu čp. 11 v Úboči (okres Domažlice). Tesařské ostění je v nadpraží zdobeno profilací. Velmi zajímavé je dochování vnitřní dřevěné ozubené závory ovládané zvenku stavby. Objekt a dveře lze snad klást vznikem již do 2. poloviny 18. století až 1. poloviny 19. století.
- 12) Dendrodataci provedla v roce 2015 firma DendroLab, Ing. Tomáš Kyncl. T. Kyncl, Výzkumná zpráva č. 074a-15. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků sýpky v areálu domu čp. 2 v Neuměř. Firma DendroLab Brno 2015; mapa stabilního katastru – Nohmirzen (Nohuměř), mapováno 1838. [online] Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz/Neuměř>
- 13) K. Foud, o. c. v pozn. 10, s. 163–170.
- 14) T. Kyncl, Výzkumná zpráva č. 074b-15. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků roubených sýpek přenesených do Ohučova. Firma DendroLab Brno 06/2015.

DIE TÜREN DER BLOCKBAU-KORNSPEICHER AN BEISPIELEN DER DATIERTEN BAUTEN EIN BEITRAG ZUR PROBLEMATIK DER ERKENNTNIS DER ZEITGENÖSSISCHEN AUSFÜLLUNGEN DER BAUÖFFNUNGEN IN DER VOLKSBAUKUNST

Die Blockbau-Kornspeicher stellen einen untrennbaren Teil des historischen Bestandes der Volksbaukunst in der Umgebung von Pilsen. Im Ausmaß des Pilsner Kreises befinden sich mehrere Typen von solchen einzigartigen Bauten. In den Regionen vom südlichen Pilsner Land, von Klatovy (Klattau) und Domažlice (Taus) erhielten sich die überwiegend eine Kammer enthaltenden Blockbau-Kornspeicher aus behauenen Rundhölzern, die sowohl mit Tonnengewölbe als auch gezimmerter Wölbung überdeckt sind, deren Durchschnitt der Dachform entsprach. Der Bau war mit Lehmestrich verkleidet, den einfachen Dachstuhl dimensionierte man für leichte Überdachung (Strohdach). Die unterschiedlichen Typ der Blockbauspeicher stellen die Zweikammerbauten mit kleiner Galerie dar, die sich bis heute nördlich von Pilsen finden lassen. Die meisten der bislang identifizierten Gebäude, bei denen man die Erbauungszeit mittels Dendrochronologie sowie der eventuellen Datierung bestimmt werden konnte, stammen aus der zweiten Hälfte des 18. bis ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Es gibt natürlich auch Beispiele der erheblich älteren Bauten, Ende des 17. Jahrhunderts nicht ausschließend. Der Holzspeicherbau auf dem Pilsner Lande stand noch in den 1860er Jahren im Kurs, aber im letzten Jahrhundertdrittel ist die Abweichung von diesem Phänomen offenbar deutlich, das Holz wird durch unverbrennbares Material ersetzt oder man pflegte die Kornböden im Halbgewölb über dem Stall oder im Haus zu errichten.

Die verhältnismäßig einfache Konstruktion der Blockbauspeicher ergänzen die Türen, die oft den einzigen Beweis des gestalterischen Ausdrucks an den sonst streng zweckmäßigen Bauten bilden. Zu den Ältesten unter ihnen zählen die einfachen Holzangeltüren mit Holzriegel oder -schloss, späteren Ursprungs sind die Leistentüren

mit geschmiedeten Bändern, in der älteren Version mit offenen Schlössern, in der späteren mit Kastenschlössern versehen. Ein verdientes Augenmerk erweckt die verschiedenartige dekorative Behandlung der Vorderseite der Türen, mit schräg oder ährenartig geordneten Brettern. Es geht durchaus um die Türen der mit ihrer Entstehung in die Periode seit Ende des 17. bis in die erste Hälfte des 19. Jahrhunderts fallenden Gebäude. In die Gruppe der Blockbauspeicher, zu deren Datierung in der ersten Reihe die Dendrochronologie beigetragen hat, gehört z. B. das Objekt Nr. Konskr. 19 aus Jíno (Bez. Klatovy). Der fast ruinöse Bau hat die mit gekanteten horizontal gelegten Brettern verkleidete Holzscheiteltür. An der Tür sind zwei Phasen des Schließungsmechanismus deutlich. Die Balken in der Blockbaukonstruktion stammen aus den 1691–1695 gefällten Bäumen. Bemerkenswert ist auch der einzigartige dreigeschossige Blockbauspeicher mit Gewölbe im Hof Nr. 29 in Skašov (Bez. Pilsen-Süd). Man setzt voraus, dass das Gebäude schon um die Wende des 17. und 18. Jahrhunderts entstand, denn die Tür hat eine archaische Holzangelkonstruktion. Einer ähnlichen Situation begegnet man im Blockbauspeicher in Třebýčinka Nr. 12 (Klein Strěbečinka, Bez. Klatovy), an dem man drei innere gezahnte Holzriegel identifizierte. Man vermutet, das Objekt sei am spätesten gegen Abschluss des 17. Jahrhunderts entstanden. Eine interessante Holzangeltür befindet sich auch am Blockbauspeicher in Radkovice Nr. 9 (Bez. Klatovy). Ihre Konstruktion ist mit gezielten Holznägeln durchgeschlagen, der Sturz ist in die Sattelportalgestalt stilisiert. Man kann nur hypothetisch vermuten, der Bau sei schon in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts entstanden, wie im Fall der Türzarge der Blockbaukammern aus Měčín Nr. 9 (Bez. Klatovy), die jetzt im Dorf-Volksbaukunstmuseum in Chanovice (Bez. Klatovy) ausgestellt ist. Jüngeren Ursprungs sind die Türen der Blockbauspeicher aus Močeradý Nr. 21 (Mocherad, Bez. Domažlice), heute in Ohučov (Autschowa, Bez. Domažlice), die zusammen mit dem Bau 1781–1789 entstanden sind. In das Jahr 1848 ist die Tür des Blockbauspeichers vom Hof Nr. 35 in Borovy (Bez. Pilsen-Süd) datiert.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Jíno (Bez. Klatovy [Klattau]), Nr. Konskr. 19, Kornspeicher, Zeichnung Dokumentation der Holzangeltür (Vermessung und Zeichnung Stanislav Plešmíd 05/2015).

Abb. 2: Skašov (Bez. Pilsen-Süd), Nr. 29, Kornspeicher, Rückseite der Tür (Foto Arch. Ing. Jiří Škabrada, CSc. 1980, Planarchiv des Nationalinstituts für Denkmalpflege in Pilsen, in Inventarizace staveb lidové architektury [Inventarisierung der Volksarchitekturbauten], SÚRPMO Prag).

Abb. 3: Třebýčinka (Klein Strěbečinka, Bez. Klatovy), Nr. 12, Kornspeicher, Rückseite der Holzangeltür. Rechts an der Blockbauwand deutliche Situation mit drei langen Holzriegeln (erhalten ist nur der Untere), deren Enden bereits in die Konstruktion des Türflügels eingefallen sind (Foto Stanislav Plešmíd 07/2016).

Abb. 4: Úboč (Aubotsch, Bez. Domažlice [Taus]), Nr. 16, Kornspeicher, zeichnerische Dokumentation der Leistentür (Vermessung und Zeichnung Stanislav Plešmíd 07/2016).

Abb. 5: Bušovice (Bez. Rokycany), Nr. 20, Kornspeicher, Beispiel vom gezahnten Riegel (Foto Stanislav Plešmíd 09/2016).

Abb. 6: Bezpravovice (Prawowitz, Bez. Klatovy), Nr. 5, Kornspeicher, zeichnerische Dokumentation der Leistentür mit Holzschloss (Vermessung und Zeichnung Stanislav Plešmíd 07/2012).

Abb. 7: Věšedý (Šepadl, Bez. Domažlice [Taus]), Nr. 39, Kornspeicher (Foto Jan Gryc 1998, Nationalinstitut für Denkmalpflege [NPÚ] Pilsen, Fotoarchiv).

Abb. 8: Borovy (Borow, Bez. Pilsen-Süd), Nr. 35, Kornspeicher, Leistentür, zeichnerische Dokumentation (Vermessung und Zeichnung Stanislav Plešmíd 06/2016).

Abb. 9: Neuměř (Nehmirschen, Bez. Pilsen-Süd), Nr. 2, Kornspeicher, Leistentür, zeichnerische Dokumentation (Vermessung und Zeichnung Stanislav Plešmíd 07/2016).

Abb. 10: Ohučov b. Staňkov (Autschowa b. Stankau, Bez. Domažlice), Tür von dem Blockbauspeicher aus Močeradý Nr. 21, transloziert 2010. Das verwendete Holz wurde 1781–1789 gefällt (Foto Karel Foud 2015).

Abb. 11: Chanovice (Bez. Klatovy), Dorf-Volksbaukunstmuseum, Tür eines Blockbauschuppens, ursprünglich aus Měčín Nr. 9. Das Holz der Zarge stammt aus dem Jahr 1560, das übrige am Bau vorhandene Holz wurde 1613–1618 gefällt (Foto Karel Foud 2016).

Übersetzung J. Noll